ŞI DACĂ. REVERIE POETICĂ ŞI RECUPERAREA ABSENȚEI

ILEANA OANCEA
Universitatea de Vest din Timişoara

Cuvinte-cheie: *critică stilistică, erosul apropierii interioare, vizionarism poetic, imagine atropocosmică, „scuturarea podoabelor”*

„Erotica nu deține numai însemnătatea dialectică de agent hotărâtor în traiectoria ciclului eminescian de coborâre şi revenire în zona depărtării. Pe lângă această funcțiune larg vehiculată, ea mai constituie, la diferite momente, şi un prilej de oprire intensivă, de adâncire a poetului în el însuşi. În asemenea momente se află atinsă ceea ce am numi apropierea interioară, dimensiune pe care şi-o descoperă Eminescu, după ce, asemenea lui Novalis, nu se găsise decât din depărtare”[1]. Relația *aproape-departe* (ca plasare a actului poetizării pe mari dimensiuni) stă la baza unei exegeze deosebit de subtile, din care am extras acest fragment.

Poezia *Şi dacă* se poate integra pe coordonatele *apropierii*, la care se pot adăuga şi alte aspecte semnificative ținând de planul formal al acestei creații, de o evidentă complexitate, lipsită însă de orice ostentație. *Şi dacă* relevă efortul recuperator al poetului, înlăuntrul său, al unei absențe în ordinea realului existențial, ce devine prezență esențializată pe dimensiunea la fel de importantă a memoriei afective, activate proustian prin erotismul unei naturi în

[1] Edgar Papu, *Poezia lui Eminescu*. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Iaşi, Junimea, 1979, p. 94.

BDD-A23940 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 19:08:49 UTC)

mişcare a cărei viaţă trezeşte şi întreţine fiorul erotic al unei amintiri cu aură de destin. Excesul absenţei devine, oximoronic, spaţiul unui anumit tip de plenitudine interioară.

Redăm textul:

Şi dacă ramuri bat în geam
Şi se cutremur plopii,
E ca în minte să te am
Şi-ncet să te apropii.

Şi dacă stele bat în lac
Adâncu-i luminându-l,
E ca durerea mea s-o-mpac
Înseninându-mi gândul.

Şi dacă norii deşi se duc
De iese-n luciu luna,
E ca aminte să-mi aduc
De tine-ntotdeauna.

Memoria afectivă, locul unde se desfăşoară scenariul erotic, este provocată de mişcarea elementelor naturii tipic eminesciene într-un univers al visării în care ramurile *bat* în geam (pragul accederii la interioritate), stelele *bat* în lac, iar luna *iese* în luciu, când norii deşi *se duc*; astrul nopţii eminesciene, luna, profund erotizată, luminează lacul, şi el cu o puternică încărcătură erotică, proiectând peisajul în imaginarul caracteristic poeziei de dragoste eminesciene. Luna, reflectată în oglinda acestuia, însoţeşte o iubire pierdută în ordinea realului, dar intens prezentă în actul structurării interioare a eului, o iubire care a încetat să mai doară (*durerea mea s-o-mpac/înseninându-mi gândul*).

Lacul eminescian reflectant pune o surdină realului, pregătind spaţiul înseninării prin ruptura de lume a dorinţei umane, mult prea umane, lume interior luminată prin transgresarea durerii. Un salt şi o

BDD-A23940 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 19:08:49 UTC)

rupere de nivel ontologic, o împăcare de sine, prin punerea în scenă a lumii lăuntrice esențializate într-un imaginar în care supraviețuieşte eul său poetic, un *catharsis*, ca posesie de sine, aflate dincolo de eul empiric şi pe care opera sa îl impune iarăşi şi iarăşi.

O concentrare intensivă în interiorul său, o coborâre în sine, *o apropiere interioară*, acolo de unde-şi trage substanța un sentiment ce există în afara obiectului sau mai degrabă ce-şi construieşte în absență o dăinuire specială a sentimentului erotic, ce se întâmplă în revărsarea ritmurilor unei naturi cuprinse de taina nopții, mereu ocrotitoare, a erosului la Eminescu, iată drumul construcției textuale ce ne întâmpină în acest poem.

Dincolo de rama textului, căci *şi dacă* din titlu sugerează, prin conjuncția coordonatoare contextuală *şi*, continuarea a ceva deja spus, iubirea pierdută a poetului care se instalează tot mai adânc ca o irealitate plină de sens, altfel spus ca amintire nepieritoare, este o prezență intensă a unei absențe care şi-a estompat aura de durere, decantându-se într-o seninătate a gândului purtător al unui eros sublimat, care îl luminează lăuntric, fiindcă stelele înseşi luminează adâncul lacului, un loc profund erotizat în creația eminesciană.

Adâncirea poetului în el însuşi, pe dimensiunea apropierii interioare, înseamnă intrarea în sine, în esența unui eros sublimat, adânc legat de textura vieții interioare.

Primele două versuri redau spectacolul naturii selenare animate mereu de o viață secretă, în strânsă relație cu mişcarea sufletească, stare de reverie recuperatoare a unei absențe, înfiripându-se ca prezență, în pregnanta ei irealitate, trăire complexă în imaginar. Un eros special care constituie substanța prețioasă a acestei creații care asumă prin memoria afectivă, ritmurile duale ale simbiozei dintre o natură erotizată şi un peisaj sufletesc, țintind spre o infuzie de sine, o sporire de existență pe dimensiunea unei durate lăuntrice, epurate de zgura concretului. Instauratoare a unui alt timp sufletesc, această creație de o transparență de cristal ne oferă întreaga încărcătură de noblețe şi de taină a iubirii eminesciene, scrutare a propriei ființe pe dimensiunea devenirii interioare în ceea ce are ea adânc, inefabil şi esențial.

BDD-A23940 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 19:08:49 UTC)

„Oglindirea acvatică[2], derealizare a naturii prin oglindire şi *adâncul* care se deschide cheamă adâncul trăirii spre înseninare şi pace. Imensa oglindă a lumii în care stelele şi luna sunt elemente de susținere a *imaginii vizionare* propuse în text este asumată ca subiect al acțiunii cosmice omniprezente. Ea este menită să eternizeze, prin sublimare, o trăire erotică al cărei fundal de suferință se luminează odată cu luminarea lacului de către aştrii nopții. Nu întâmplător strofa mediană acumulează secvențele *â+n* (vocală închisă + nazală), caracteristice unui regim poetic disforic, ca în fragmentele: *adâncul*, *luminându-l*, *înseninându-mi*, *gândul*. În punctul central al textului apar aglomerări de secvențe muzicale tipic eminesciene, sporind regimul elegiac al poeziei.

Eul risipit printre elementele naturii îşi regăseşte, în luminişul amintirii, ca o împăcare, armonia originară. Ea este posibilă ca o stare de purificare în absolutul întemeietor al sinelui: memoria afectică, teoretizată de filosofia şi literatura modernă a secolului XX (la Bergson şi Marcel Proust, de exemplu). Această poezie ilustrează, în plan mai general, însăşi starea de reverie poetică, stare a eului profund. Ea trimite, din interiorul liricii româneşti la acest nou concept poetic al secolului XX, fundamentat de G. Bachelard. Mişcarea naturii pune o surdină patimii erotice, înălțând-o dincolo de timp, în timpul fără de timp al naturii.

În faza de maturitate a operei, dominată de o viziune tragică asupra vieții, Eminescu înlocuieşte figurile de stil, libere să se aşeze de orice substantiv ca suport al lumii evocate în text, cu figurile complexe de natură gramaticală, deosebit de constrângătoare şi care orientează procesul semiotic înspre text, nu în afara lui.

Verbele redau acțiuni venind dinspre natură, dar şi dinspre eul liric. Având o dublă proveniență, acțiunile se intercondiționează în planul de adâncime a ideii poetice, ceea ce subliniază dialogul întemeietor al Ființei, bazat pe fuziunea dintre Anthropos şi Cosmos. Trăirea în imaginarul amintirii, ca posesie de sine, trimite la ritmurile

[2] Analiza care urmează trimite la Ileana Oancea, *Posesia lumii prin limbaj la Mihai Eminescu*, în *Ion Coteanu. In memoriam*, Craiova, Editura Universitaria, 2000, p. 280-286.

BDD-A23940 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 19:08:49 UTC)

naturii selenare, care se întâmplă aici pentru ca reveria cu substrat ontologic să aibă loc.

Cele două braţe ale strofei (versurile 1-2 şi versurile 3-4) sunt susţinute de verbul *a fi*, centrul unei propoziţii care permite oglindirea antropocosmică. Contrăgând textul, fenomenul este evident. Astfel rescris, obţinem: bătaia în geam a ramurilor şi cutremurarea plopilor se întâmplă pentru ca să te am în minte şi-ncet să te apropii. Avem deci două subiective, o regentă insuficientă şi două subordonate finale care valorizează în plan poetic asumarea în amintire a unui eveniment existenţial cu aură de destin, din moment ce întreaga natură îl întemeiază.

Mai mult chiar decât o simbioză, tot ce animă natura ţinteşte spre regăsirea sinelui profund prin trăirea erotică. Erotizarea naturii dă finalitate mişcărilor acesteia care se fac întru percepţia intensificată a erosului, promovat ca principiu universal al mişcării. Bătaia ramurilor în geam, cutremurul plopilor creează şi întreţin actul de recuperare imaginară a iubitei. Nuanţa iterativă introdusă de construcţia *şi dacă* (promovată şi ca titlu al poemului) face ca fluxul dionisiac ale rememorării să se întâmple ori de câte ori natura îşi etalează viaţa ei adâncă, tradusă în ritmurile care o circumscriu.

«Scuturarea podoabelor», altfel spus renunţarea la convenţionalul figurilor semantice devitalizate din poezia paşoptistă, se asociază, desigur, esenţializării lirice, cum remarcase Tudor Vianu, dar ea este însoţită de o profundă schimbare a sensului poetizării, astfel încât forma de neatins a poemului devine chiar sensul său, un sens creat de text şi dependent de acesta. Fără luarea în considerare a acestui fenomen, înţelegerea «revoluţiei» poetice eminesciene rămâne incompletă.

Revenind la text, simetria gramaticală este construită pe repetarea tiparului sintactic de-a lungul întregului poem. Verbul *e* (al existenţei, al fiinţării) este locul unei transubstanţieri care se întâmplă dinspre cosmos spre anthropos. Figurile de gramatică deschid astfel un traseu al asumării lumii prin limbaj cu mult mai subtil decât în poezia tradiţională. Ele susţin caracterul vizionar al imaginii anthropocosmice create de text.

BDD-A23940 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 19:08:49 UTC)

Dialogul de totdeauna dinspre natură şi fiinţa umană, propriu poeziei, nu mai este susţinut de privirea, fie şi extatică, a poetului, într-un limbaj al seducţiei, printr-o retorică stereotipă şi repetitivă, atât de caracteristică liricii epocii, ci el îşi afirmă un fundament ontologic. Poetizarea lasă locul unei arhitecturi a sensului înscrise în formele canonice ale poemului, şi nu în desfăşurarea, uneori facilă, a figurilor semantice"[3].

Absenţa ca prezenţă pe dimensiunea apropierii interioare contribuie la o conturare mai complexă a eroticii eminesciene iar critica stilistică este cea care poate conduce exegeza spre surprinderea a ceea ce Leo Spitzer numea „etimonul spiritual" al creaţiei.

Bibliografie

Oancea, Ileana, *Semiostilistica. Unele repere*, Timişoara, Excelsior, 1998.

Oancea, Ileana, *Posesia lumii prin limbaj la Mihai Eminescu*, în *Ion Coteanu. In memoriam*, Craiova, Editura Universitaria, 2000, p. 280-286.

Papu, Edgar, *Poezia lui Eminescu*. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Iaşi, Junimea, 1979.

Vianu, Tudor, *Despre stil şi artă literară*. Cuvânt omagial de acad. Al. Philippide. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Marin Bucur, Bucureşti, Editura Tineretului, 1965.

ŞI DACĂ. POETIC REVERY AND THE RECOVERY OF THE ABSENCE
(Abstract)

Keywords: *stylistic criticism, the eros as an interior approach, poetic visionarism, anthropocosmic image, the removing of the adornments*

The stylistic analyses of the poem *Şi dacă* exhibits a particular hypostasis of love, the absence as a presence, through the means of interior approach, highlighting the complexity of Eminescu's poetry.

[3] Vezi Ileana Oancea, *op. cit*., p. 281-282, *passim*.

BDD-A23940 © 2015 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-27 19:08:49 UTC)